

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 103

Persian (M A)

Topic: Qaani Shirazi

میرزا حبیب‌الله متخلص به قآنی، فرزند محمد علی گلشن از شاعران و قصیده‌سرایان بزرگ دربار فتح علی شاه، محمد شاه و آغاز پادشاهی ناصرالدین‌شاه قاجار بود. قآنی در ۱۲۲۳ قمری در شیراز و در خانواده‌ای با ریشه ایل زنگنه کرمانشاه، چشم به جهان گشود. در هفت سالگی یتیم گردید و تحصیلات مقدماتی را در همان شیراز فرا گرفت و در اوایل جوانی عازم مشهد شد تا در آنجا به ادامه تحصیل پردازد و میدان تازه‌ای برای کسب معاش پیدا کند. پدر قآنی، گلشن کرمانشاهی است و برادرزاده‌اش هم آیت‌الله میرزا محمدتقی شیرازی مشهور به میرزای دوم شیرازی است. پسر قآنی نیز شاعری با تخلص «سامانی» بوده که در ۱۲۸۵ ق از دنیا رفته است.

قآنی در هفت سالگی به مکتب رفت و ۱۱ ساله بود که پدرش را از دست داد و با خانواده خود به فقر و تنگدستی افتاد اما در عین فقر و تنگدستی از ادامه تحصیل باز نایستاد و چندی در اصفهان به تحصیل ریاضی و معارف اسلامی گذرانید و بعد به شیراز بازگشت و به تدریس عروض و شرح دیوان خاقانی و انوری پرداخت تا آنکه در ۱۲۰۲ خورشیدی شاهزاده حسنعلی میرزا، شجاع السلطنه، فرزند فتحعلی شاه به شیراز آمد و او را مورد لطف و مهربانی قرار داد.

قآنی در ادبیات عرب و فارسی مهارت کافی یافت و به حکمت نیز علاقه سرشاری داشت و می‌توان گفت شهرت شاعری او لطمه به شهرت او به عنوان یک حکیم دانشمند زده‌است. در حکمت او را

همپایه ملاصدرا و حاج ملاهادی سبزواری و در شرعیات مرتضی انصاری شمرده‌اند. از این رو فتحعلی‌شاه او را « مجتهدالشعراء » لقب داد و محمد شاه نیز قآنی را « حسان‌العجم » می‌خواند، زیرا آنچنان در قصیده سرایی توانایی داشت که مایه شگفتی خوانندگان بود.

دیوان قآنی چندین بار در تهران، تبریز و هندوستان چاپ شد. نخستین بار، برگزیده ای از اشعار قآنی در زمان زنده بودن این شاعر در هندوستان چاپ و بعد از آن، هر چند سال یک بار در نواحی مختلف ایران و هند به صورت کامل تر منتشر و اشعاری که در میان مردم پراکنده بود، جمع آوری و بر آن افزوده شد. نخستین چاپ کامل و منقح دیوان قآنی در ۱۲۳۷ خورشیدی؛ یعنی چهار سال پس از مرگ شاعر در تهران انجام شد. مسؤل چاپ این دیوان، جلال الدوله از شاهزادگان قاجار بود که خود طبع شعر داشت و در شمار غزلسرایان خوب فارسی زبان بود و در شعر « جلال » «تخلص می کرد. این دیوان به خط میرزا محمدرضا کله‌ر از استادان خط آن زمان تحریر شده بود و کامل ترین دیوان قآنی است که نزدیک به ۲۱ تا ۲۲ هزار بیت را شامل می شود اما بی تردید هنوز مقدار زیادی از اشعار او گردآوری نشده است.

قآنی شاید نخستین شاعر ایرانی است که به زبان فرانسه تسلط داشت. همچنین در ریاضیات، کلام و منطق نیز استادی مسلم به شمار می‌رفت، اما برای مضامین اشعارش از آن همه علم و اطلاعات وسیع استفاده کافی نکرد و شعر را وسیله‌ای برای ارتزاق و تفنن می‌دانست نه هنر. قآنی علاوه بر زبان مادری، زبان عربی و ترکی را نیز می‌دانسته و نخستین شاعر فارسی زبانی است که با زبان فرانسه آشنایی داشت، گذشته از دیوان اشعار کتابی به نام پریشانی به سبک گلستان از او یادگار مانده است.

اشعار قآنی از دیدگاه لفظی، به کاربردن آرایه‌های شعری و ابتکار در قوافی بی‌همتاست. قآنی علاوه بر دیوان اشعارش که در حدود هفده هزار بیت است؛ کتابی منشور به نام پریشان به سبک گلستان سعدی نگاشته که افزون بر تحمیدیه‌ها، هزلیات و حکایاتی پندآموز و تمثیل‌وار و گاهی با واژه‌های رکیک را دربردارد. وی در سال ۱۲۷۰ در تهران بدرود زندگانی گفت و در حرم شاه عبدالعظیم در ری به خاک سپرده شد.